Qabul qilindi: 3-oktabr 2026-yil • Ma’qullandi: 8-oktabr 2026-yil • Nashr qilindi: 14-oktabr 2026-yil

UO‘T: 633.51/11+631.5/559

G‘ALLA MAYDONLARIDA UCHRAYDIGAN BEGONA O‘TLARGA QARSHI KURASH CHORALARI

Abdullaeva Shaxnoza Asqrali qizi

Andijon qishloq xo‘jaligi va agrotexnologiyalar instituti, O‘simliklar karantini va ximoyasi ilmiy-tadqiqot instituti Andijon mintaqaviy filiali laboranti

Sh.A.Teshabayev

q.x.f.f.d., dotsent

Annotatsiya. Tajribada o‘tmishdosh ekin sifatida g‘o‘za parvarishlangan maydonda begona o‘tlarga qarshi qo‘llanilgan tuproqqa asosiy ishlov berish usullari hamda gerbitsidlarni uyg‘unlashgan holda qo‘llashni kuzgi bug‘doy dalasidagi bir va ko‘p yillik begona o‘tlarga keyingi ta’siri sezilarli darajada bo‘ladi.

Аннотация. В ходе эксперимента было установлено значительное влияние основной обработки почвы и комбинatsii гербицидов на однолетние и многолетние сорняки на поле озимой пшеницы с предшественником хлопчатником.

Abstract. During the experiment, a significant effect of primary soil tillage and a combination of herbicides on annual and perennial weeds in a field of winter wheat with cotton as a predecessor was established.

Kalit so‘zlar: kuzgi bug‘doy, Krasnodar-99, begona o‘t, gerbitsid, tuproqqa ishlov berish, qarshi kurash, Granstar 75% DF, Granstar plyus.

Ключевые слова: озимая пшеница, Краснодар-99, сорняк, гербицид, обработка почвы, контроль, Гранстар 75% ДВ, Гранстар плюс.

Keywords: winter wheat, Krasnodar-99, weed, herbicide, soil cultivation, control, Granstar 75% active ingredient, Granstar plus.

Kirish. Dunyoda paxta va kuzgi bug‘doy etishtiruvchi rivojlangan davlatlarda begona

o‘tlarga qarshi kurashishda, tuproqqa har xil usullarda ishlov berish bilan birga gerbitsidlarni shudgor oldidan, chigit ekish bilan birga hamda o‘simliklarni vegetatsiya davri davomida qo‘llanilishi bo‘yicha tadqiqotlar olib borilmoqda. Paxta-g‘alla navbatlab ekish tizimida maydonlarning fitosanitar holatini birgina tuproqqa ishlov berish tadbirlari bilan yaxshilashga har doim ham erishib bo‘lmasligini e’tiborga olgan holda, gerbitsidlarni boshqa agrotadbirlar bilan birgalikda uyg‘unlashgan holda olib borish natijasida ijobiy natijalar olinmoqda.

Respublikamizda g‘o‘za hamda kuzgi bug‘doy ekinlaridan yuqori va sifatli hosil etishtirish agrotexnologiyalarini takomillashtirish borasida tuproqqa asosiy ishlov berish usullari bilan birga gerbitsidlarni turli xil muddat va me’yorlarida uyg‘unlashgan holda qo‘llab tadqiqotlar olib borish juda muhim xisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, paxta hamda g‘alla maydonlarida tarqalgan begona o‘tlarga qarshi kurashishda tuproqqa asosiy ishlov berish usullari va gerbitsidlarni uyg‘unlashgan holda qo‘llashning samaradorligini aniqlash hamda amaliyotga keng joriy etish bo‘yicha ilmiy izlanishlar olib borish maqsadga muvofiqdir.

Tajriba o‘tkazish uslubiyati va tizimi. Dala tajribalari 6 ta variant, 4 ta takrorlashda va 1 yarusda joylashtirilib olib borildi. Har bir variantning maydoni 720 m^2, hisobga olish maydoni 360 m^2 ni tashkil qildi. Tajribaning umumiy maydoni 1,728 gektar. G‘o‘zada olib borilgan tajribamizda begona o‘tlarga qarshi Dafosat shudgor oldidan, Stomp 33% e.k. gerbitsidlari ekish bilan birga sepilgan, kuzgi bug‘doyda olib borilgan dala tajribalarimizda esa bir yillik begona o‘tlarga qarshi Granstar 75% DF, ko‘p yilliklarga esa Granstar plyus gerbitsidi qo‘llanilgan. Tajribada g‘o‘zaning Andijon-35, kuzgi bug‘doyning “Krasnodar-99” navi parvarishlangan.

Tadqiqot natijalari va ularning muxokamasi. G‘o‘za qator orasiga 15-20 sm chuqurlikda kultivator yordamida ishlov berish va gerbitsidlar qo‘llashning kuzgi bug‘doy maydonlaridagi begona o‘tlarga ta’siri. Qishloq xo‘jalik ekinlari etishtiriladigan maydonlarda erga asosiy ishlov berish tadbirini o‘tkazish jarayoni begona o‘tlarga qarshi kurashishda asosiy o‘rin egallaydi. Yerga ishlov berish usullari va chuqurligini to‘g‘ri

tanlash natijasida kuzgi bug‘doy maydonlaridagi bir va ko‘p yillik begona o‘tlarning 50-60% ni yo‘qotish imkonini beradi. Shu bilan bir qatorda, uning ayrim kamchiliklaridan eng asosiysi, bu tadbir o‘tkazilganda yuqori miqdorda energiya sarflanib, kutiladigan hosilni tannarhining oshishiga olib keladi. Hozirgi kunda olib borilayotgan resurstejamkor agrotexnologiyalarni qo‘llash, ya’ni tuproqqa ishlov berish usullarini sayyoz olib borilishi natijasida begona o‘tlar bilan zararlanish darajasi oshib borishi kuzatilmoqda.

Yuqorida keltirilgan manbalarga tayangan holda, olib borgan tadqiqotlarimizda vegetatsiya davri boshida begona o‘tlarga qarshi g‘o‘za qator orasiga 15-20 sm chuqurlikda kultivator yordamida ishlov berishdan oldin va ishlov berishdan keyin variantlar kesimida begona o‘tlar hisobga olindi.

Olingan ma’lumotlarga qo‘ra, tuproqqa oddiy plug bilan 28-30 sm chuqurlikda ishlov berilib, begona o‘tlarga qarshi gerbitsid qo‘llanilmagan nazorat 1-variantda tuproqqa ishlov berishdan oldin bir yillik begona o‘tlar jami 24,90 dona/m^2 ni, ishlov berilganidan keyin 11,40 dona/m^2 ni tashkil etgan bo‘lsa, ko‘p yillik begona o‘tlar jami 13,75 dona/m^2 ni, tuproqqa ishlov berilganidan keyin esa 7,80 dona/m^2 ni tashkil etganligi kuzatildi.

Ushbu fonda (chigit ekishda shudgorlashdan oldin) begona o‘tlarga qarshi gektariga 6,0 l me’yorida Dafosat gerbitsidi qo‘llanilgan 2-variantda tuproqqa ishlov berishdan oldin bir yillik begona o‘tlar soni jami 8,15 dona/m^2 ni, ishlov berilganidan keyin 3,25 dona/m^2 ni tashkil etgan bo‘lsa, ko‘p yillik begona o‘tlar soni jami 5,35 dona/m^2 ni, tuproqqa ishlov berilganidan keyin esa 3,20 dona/m^2 ni ko‘rsatganligi aniqlandi. Begona o‘tlarga qarshi gektariga 2,0 l me’yorida Stomp gerbitsidi qo‘llanilgan 3-variantda tuproqqa ishlov berishdan oldin bir yillik begona o‘tlar soni hisobga oliganida jami 5,70 dona/m^2 ni, ishlov berilganidan keyin 3,0 dona/m^2 ni, ko‘p yillik begona o‘tlar soni esa jami 12,40 dona/m^2 ni, tuproqqa ishlov berilganidan keyin bu ko‘rsatkich 6,20 dona/m^2 ga teng bo‘lganligi qayd etildi.

Tuproqqa ikki yarusli plug bilan 28-30 sm chuqurlikda shudgor qilinib, begona o‘tlarga qarshi gerbitsid qo‘llanilmagan nazorat 4-variantda tuproqqa ishlov berishdan oldin bir yillik begona o‘tlar hisobga olinganida jami 17,90 dona/m^2 ni, ishlov berilganidan keyin

8,25 dona/m^2 ni, ko‘p yillik begona o‘tlar esa jami 10,40 dona/m^2 ni, tuproqqa ishlov berilganidan keyin esa 5,25 dona/m^2 ni tashkil etganligi aniqlandi.

Yuqoridagi fonda begona o‘tlarga qarshi gektariga 6,0 l me’yorida Dafosat gerbitsidi qo‘llanilgan 5-variantda tuproqqa ishlov berishdan oldin bir yillik begona o‘tlar soni jami 6,90 dona/m^2 ni, ishlov berilganidan keyin esa 2,60 dona/m^2 ni, ko‘p yillik begona o‘tlar soni jami 4,50 dona/m^2 ni, tuproqqa ishlov berilganidan keyin esa 2,50 dona/m^2 ga teng bo‘ldi. Begona o‘tlarga qarshi gektariga 2,0 l me’yorida Stomp gerbitsidi qo‘llanilgan 6-variantda begona o‘tlar hisobga olinganida, bir yillik begona o‘tlar soni jami 4,75 dona/m^2 ni, ishlov berilganidan keyin bu ko‘rsatkich 2,30 dona/m^2 ni, ko‘p yillik begona o‘tlar soni esa jami 9,70 dona/m^2 ni, tuproqqa ishlov berilganidan keyin bu ko‘rsatkich 4,05 dona/m^2 ga teng bo‘lganligi qayd etildi.

Olingan ma’lumotlardan ko‘rinib turibdiki, begona o‘tlarga qarshi tuproqqa turli xil usullarda asosiy ishlov berish bilan birga gerbitsidlarni uyg‘unlashgan holda qo‘llashni begona o‘tlarga ta’siri sezilarli bo‘lganligi kuzatildi.

Kuzgi bug‘doy dalasida olib borgan tadqiqotlarimizda begona o‘tlarga qarshi g‘o‘za qator orasiga 15-20 sm chuqurlikda kultivator yordamida ishlov berilib, kuzgi bug‘doyning tuplanish davrida bir yillik begona o‘tlarga qarshi Granstar 20,0 g/ga, ko‘p yillik begona o‘tlarga qarshi Granstar plyus 25,0 g/ga me’yorlarda gerbitsidlar qo‘llanilganda, g‘o‘za maydonidagi begona o‘tlarga qarshi uyg‘unlashgan holda kurashni kuzgi bug‘doy dalasidagi keyingi ta’sirini o‘rganish maqsadida gerbitsid sepishdan avval va 30 kundan keyin variantlar kesimida begona o‘tlar soni hisobga olib borildi.

Olingan ma’lumotlarni ko‘rsatishicha, begona o‘tlarga qarshi tuproqqa oddiy plug‘ bilan 28-30 sm chuqurlikda ishlov berilib, gerbitsid qo‘llanilmagan holda o‘tmishdosh ekin sifatida g‘o‘za parvarishlangan hamda g‘o‘za qator orasiga 15-20 sm chuqurlikda kultivator yordamida ishlov berilib, asosiy ekin sifatida kuzgi bug‘doy ekilgan va gerbitsid qo‘llanilmagan nazorat 1-variantda gerbitsid qo‘llashdan oldin bir yillik begona o‘tlar hisobga olinganida jami 23,6 dona/m^2 ni, ko‘p yilliklar esa jami 5,9 dona/m^2 ni tashkil etgan bo‘lsa, o‘tmishdosh ekin sifatida g‘o‘za parvarishlanganida gektariga 6,0 l/ga me’yorda

Dafosat gerbitsidi qo‘llanilgan 2-variantda bir yillik begona o‘tlar soni 20,9 dona/m^2 ni, ko‘p yilliklar esa 3,9 dona/m^2 ni tashkil etgani holda nazorat variantiga nisbatan bir yilliklar 2,7 dona/m^2 ga, ko‘p yilliklar esa 2,0 dona/m^2 ga, o‘tmishdosh ekin sifatida g‘o‘za parvarishlanganida gektariga 2,0 l/ga me’yorda Stomp gerbitsidi qo‘llanilgan 3-variantda bir yillik begona o‘tlar soni hisobga olinganida 18,5 dona/m^2 ni, ko‘p yilliklar esa 4,8 dona/m^2 ni ko‘rsatib, nazorat variantiga nisbatan bir yilliklar 5,1 dona/m^2 ga, ko‘p yilliklar esa 1,1 dona/m^2 ga kam unib chiqqanligi qayd etildi.

Tadqiqotimiz davomida, begona o‘tlarga qarshi tuproqqa ikki yarusli plug‘ bilan 28-30 sm chuqurlikda ishlov berilib, gerbitsid qo‘llanilmagan holda o‘tmishdosh ekin sifatida g‘o‘za parvarishlangan hamda g‘o‘za qator orasiga 15-20 sm chuqurlikda kultivator yordamida ishlov berilib, asosiy ekin sifatida kuzgi bug‘doy ekilgan va gerbitsid qo‘llanilmagan nazorat 4-variantda gerbitsid qo‘llashdan oldin bir yillik begona o‘tlar hisobga olinganida jami 20,5 dona/m^2 ni, ko‘p yilliklar esa jami 4,5 dona/m^2 ni tashkil etgan bo‘lsa, o‘tmishdosh ekin sifatida g‘o‘za parvarishlanganida gektariga 6,0 l/ga me’yorda Dafosat gerbitsidi qo‘llanilgan 5-variantda bir yillik begona o‘tlar soni 16,3 dona/m^2 ni, ko‘p yilliklar esa 2,6 dona/m^2 ni tashkil etib, nazorat variantiga nisbatan bir yilliklar 4,2 dona/m^2 ga, ko‘p yilliklar esa 1,9 dona/m^2 ga, o‘tmishdosh ekin sifatida g‘o‘za parvarishlanganida gektariga 2,0 l/ga me’yorda Stomp gerbitsidi qo‘llanilgan 6-variantda bir yillik begona o‘tlar soni hisobga olinganida 13,9 dona/m^2 ni, ko‘p yilliklar esa 3,3 dona/m^2 ni ko‘rsatib, nazorat variantiga nisbatan bir yilliklar 6,6 dona/m^2 ga, ko‘p yilliklar esa 1,2 dona/m^2 ga kam unib chiqqanligi aniqlandi.

Tajriba variantlaridan olingan ma’lumotlardan ko‘rinib turibdiki, o‘tmishdosh ekin sifatida g‘o‘za parvarishlanib, begona o‘tlarga qarshi tuproqqa turli xil usullarda asosiy ishlov berish bilan birga gerbitsidlarni uyg‘unlashgan holda qo‘llashning kuzgi bug‘doy dalasidagi begona o‘tlarga keyingi ta’siri sezilarli darajada bo‘lganligi kuzatildi.

Tadqiqotimizda begona o‘tlarga qarshi kuzgi bug‘doyning tuplanish davrida bir yillik begona o‘tlarga qarshi Granstar 75% DF 20 g/ga, ko‘p yillik begona o‘tlarga qarshi Granstra plyus 25 g/ga me’yorlarda gerbitsid qo‘llanilganidan 30 kundan so‘ng variantlar kesimida

begona o‘tlar soni hisobga olinganida variantlar o‘rtasida qo‘llanilgan gerbitsidlarni begona o‘tlarga ta’siri sezilarli bo‘lganligi kuzatildi.

Jumladan, nazorat 1-variantda jami bir yillik begona o‘tlar soni 34,7 dona/m^2 ni, ko‘p yillik begona o‘tlar soni esa 11,2 dona/m^2 ni tashkil etib, dastlabki holatga nisbatan bir yillik begona o‘tlar 11,1 dona/m^2 ga, ko‘p yillik begona o‘tlar soni 5,3 dona/m^2 ga ko‘p bo‘lganligi aniqlandi.

Kuzgi bug‘doyning tuplanish davrida gektariga 20,0 g/ga me’yorida Granstar gerbitsidi qo‘llanilgan 2-variantda bir yillik begona o‘tlar soni 2,9 dona/m^2 ni tashkil etib, dastlabki holatga nisbatan 18,0 dona/m^2 ga kam bo‘lgan bo‘lsa, ko‘p yillik begona o‘tlar soni 5,1 dona/m^2 ni tashkil etib, dastlabki holatga nisbatan 1,2 dona/m^2 ga ortganligi kuzatildi.

Kuzgi bug‘doyning tuplanish davrida gektariga 25,0 g/ga me’yorida Granstar plyus gerbitsidi qo‘llanilgan 3-variantda bir yillik begona o‘tlar soni 12,9 dona/m^2 ga teng bo‘lib, dastlabki holatga nisbatan 5,6 dona/m^2 ga, ko‘p yillik begona o‘tlar soni 2,2 dona/m^2 ni tashkil etib, dastlabki holatga nisbatan 2,6 dona/m^2 ga kam bo‘lganligi qayd etildi.

Begona o‘tlarga qarshi g‘o‘za qator orasiga 15-20 sm chuqurlikda kultivator yordamida ishlov berilib, gerbitsid qo‘llanilmagan nazorat 4-variantda bir yillik begona o‘tlar hisobga olinganida jami 24,2 dona/m^2 ni, ko‘p yillik begona o‘tlar soni esa 8,0 dona/m^2 ni tashkil etib, dastlabki holatga nisbatan bir yillik begona o‘tlar soni 3,7 dona/m^2 ga, ko‘p yillik begona o‘tlar soni esa 3,5 dona/m^2 ga ortganligi aniqlandi.

Kuzgi bug‘doyning tuplanish davrida gektariga 20,0 g/ga me’yorida Granstar gerbitsidi qo‘llanilgan 5-variantda bir yillik begona o‘tlar soni 1,1 dona/m^2 ni tashkil etib, dastlabki holatga nisbatan 15,2 dona/m^2 ga kam bo‘lgan bo‘lsa, ko‘p yillik begona o‘tlar soni 3,2 dona/m^2 ni tashkil etib, dastlabki holatga nisbatan 0,6 dona/m^2 ga ortganligi kuzatildi.

Kuzgi bug‘doyning tuplanish davrida gektariga 25,0 g/ga me’yorida Granstar plyus gerbitsidi qo‘llanilgan 6-variantda bir yillik begona o‘tlar soni 10,0 dona/m^2 ga teng bo‘lib, dastlabki holatga nisbatan 3,9 dona/m^2 ga, ko‘p yillik begona o‘tlar soni 1,1 dona/m^2 ni tashkil etib, dastlabki holatga nisbatan 2,2 dona/m^2 ga kam bo‘lganligi qayd etildi.

Olingan ma’lumotlardan xulosa qilish mumkinki, tajribada o‘tmishdosh ekin sifatida

g‘o‘za parvarishlangan maydonda begona o‘tlarga qarshi qo‘llanilgan tuproqqa asosiy ishlov berish usullari hamda gerbitsidlarni uyg‘unlashgan holda qo‘llashni kuzgi bug‘doy dalasidagi bir va ko‘p yillik begona o‘tlarga keyingi ta’siri sezilarli darajada bo‘lganligi kuzatildi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 17 iyundagi PF-5742-son «Qishloq xo‘jaligida yer va suv resurslaridan samarali foydalanish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi farmoni

2. Мўминов К.М., Ризаев Ш.Х. Агротехнические и химические меры борбы с сорняками на посевах озимой пшеницы // Зерновое хозяйство. 2005. №6. С. 21-22.

3. Hasanova F.M., Salomov Sh.T. “Qishloq xo‘jaligida yangi tejamkor agrotexnologiyalarni joriy etish” mavzusidagi xalqaro ilmiy amaliy konferenцiya ma’ruzalar to‘plami. T. 2011. B. 258-259.

4. Teshabaev Sh.A., Xoshimov I.N. “G‘o‘za maydonlarida o‘suvchi begona o‘tlarga qarshi uyg‘unlashgan kurash” AGRO ILM 2020 №1.B. 57-59